

*Ремньова А. М.,
асистент кафедри романо-германських мов
Херсонського державного університету*

ПОЕЗІЯ Е. А. ПО В УКРАЇНСЬКИХ І РОСІЙСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ

Анотація. У статті розглянуто проблему стилістичних особливостей перекладу поезії Е.А. По російською та українською мовами. Одним із найефективніших засобів вирішення цієї проблеми є надання відповідних знань із галузі перекладознавства й використання їх на практиці.

Ключові слова: поетичний переклад, переклад з англійської російською та українською, романтизм, перекладацькі вміння й навички.

Постановка проблеми. Через свою словесну природу література – єдине з мистецтв, замкнуте національно-мовними традиціями: літературний твір зрозумілий тільки тим, хто знає мову, якою він написаний, тоді як живопис, скульптура, кіно й театр (тією мірою, якою вони не пов'язані з текстом) доступні сприйняттю будь-якого глядача або слухача.

Проблемою перекладу постійно переймаються перекладачі, тому що складнощі під час перекладу художнього тексту виникають дуже часто. Людина, котра займається перекладом будь-якого автора, повинна бути ознайомлена з усією його творчістю, інакше буде займатися формальним копіюванням тексту з однієї мови іншою. Це призведе до розпаду художньої єдності, до неправильного передання авторської ідеї. Але, з іншого боку, зайвий суб'єктивізм, який виявляють перекладачі, наділяє оригінал такими якостями, які насправді йому не притаманні [3, с. 48].

Метою статті є з'ясування стилістичних особливостей перекладу поетичних текстів Е.По російською та українською мовами; розгляд специфіки поезії Е.А. По в контексті романтичного напрямку, визначення особливостей поетичного ідіотилу митця; вивчення проблеми інтерпретації поетичної спадщини Е.А. По російськими та українськими перекладачами тощо.

Практичне значення статті полягає в можливості використання її основних положень і результатів на заняттях, де вивчається творчість Е. По загалом і поезія зокрема; на заняттях із поетичного перекладу, лінгвістики та стилістики. Крім того, робота сприятиме популяризації поезії серед молоді.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема перекладацького стилю впирається у важкі питання осмислення і тлумачення першотвору. Вищою похвалою перекладачеві є відома цитата з листа М. Гоголя В. Жуковському: «Перекладач зробив так, що його не бачиш: він перетворився на таке прозоре скло, що здається, ніби немає скла» [6, с. 134].

Художня функціональність поетичної мови покликана відображати естетично значуще, вона емоційно впливає на перетворення дійсності. Я. Мукаржовський писав, що єдиною постійною ознакою поетичної мови є її «естетична», або «поетична» функція, яку він визначав як «спрямованість поетичного вираження на самого себе» [9, с. 110].

Як зазначає В. Левик, переклад повинен звучати, як оригінал вірша, і це один із елементів точності чи правильності. Але через призму мови, що приймає, повинні чітко відчуватись

національний дух і національна форма оригіналу, а також індивідуальний стиль поета [8, с. 376].

За В. Коптіловим, перекладач має йти «вшир і вглиб»: залучати нові широкі верстви читачів до шедеврів світової літератури й заглиблюватись у поетичні простори світів їхніх авторів [7, с. 44].

Едгар Аллан По – засновник жанрів детективу і трилеру, який за межами останніх також успішно писав гостру сатиру, гумористичні твори й містифікації. Для комічного ефекту він використовував іронію та абсурдну гіперболізацію [4].

Але водночас Едгар По посідає чільне місце у світовій літературі як поет. Його поезія значною мірою вплинула на творчість поетів різних народів, але на батьківщині, в Америці, його вірші довго не розуміли й не визнавали. Тематика його поезії теж добре укладається в межі романтизму в поезії: насамперед інтерес до смерті, протистояння героя-одинака всьому світові та ідеалізування коханої людини [1].

Дослідженням творчості Едгара По почали займатися ще з кінця XIX століття. Так, Ф. Достоевський у 1861 році розмістив у своєму журналі «Время» кілька перекладів оповідань Е. По і написав невеличку вступну статтю, де характеризував Едгара По як «письменника з великим талантом, абсолютно оригінального, не схожого ні на кого з його сучасників» [4].

Російський письменник Н. Шелгунов у статті «Едгар По як психолог» писав, що «Едгар По збуджує у вас низку живих почуттів, створює у вас відповідний психологічний стан і піднімає на ноги весь ваш внутрішній світ» [10].

Поети Костянтин Бальмонт і Валерій Брюсов блискуче переклали вірші Едгара По, надаючи нам можливість поглянути на ці шедеври під різними кутами. Крім того, кожний із перекладачів склав біографічний нарис про Едгара По.

Валерій Брюсов займався перекладами американського поета більше ніж 20 років. Один із віршів, ним перекладений, має назву «A dream» («Сон»). Брюсов поділив вірш не на 4 чотиривірші, як в оригіналі, а на дві частини, причому обидві вони закінчуються знаком оклику, тоді як в оригіналі це риторичне питання. Це не випадковість, а Брюсовська система: він завжди змінює риторичне питання на знак оклику, так він перекладав і вірші Верлена, й інших поетів [10].

Велика кількість віршів Едгара По була перекладена Костянтином Бальмонтом, такі як «Ворон», «Анабель Лі», «Дзвони» тощо, і хоча ці переклади викликали неоднозначні оцінки, вони становлять такий самий інтерес, як і його власна творчість [4]. Так само, як і Едгар По, Костянтин Бальмонт у поезії просто передає душевний стан, настрої, а не втілює ідеали. Жити для К. Бальмонта, як і для Е.По, означає існувати в миттєвостях, віддаватися їм. Для них обох істинне те, що сказане зараз. Що було до цього, уже не існує. Майбутнього, можливо, не буде зовсім. Помістити в кожну мить усю повноту буття – ось єдина мета [6, с. 62].

Серед перекладачів Едгара По російською мовою також виділяють В. Топорова, В. Рогова, І. Городецького, М. Зенкевича, К. Ситникова, М. Донського та ін., котрі збагатили літератур-

ну спадщину й надали можливість російськомовному читачеві збагнути всю палітру надзвичайних засобів і прийомів американського поета.

Із 1878 року по 1946 рік людство знову й знов стикається з війнами, кризою та знайомиться з фашизмом. Для читачів, які знають російську і світову історію навіть поверхово, указані дати сповістять про те, що драматичні події зумовили пригнічений настрій у суспільному житті. Звідси й численні переклади поеми Едгара По з її похмурим тоном і “nevermore”. «Ворон» затребуваний як символ тривоги, безвиході й туги.

Як видно зі сказаного, приводів для песимізму було достатньо протягом 150 років після появи в друці поеми Е. По «Ворон». Її переклади знову і знову ставали вираженням гнітючого духовного стану суспільства, яке стояло на межі самовинищення:

Тень ложится, и душе не возродиться
В черной тени мрачной птицы,
черной, как ее крыло (Н. Голь).

Перший не переклад, а, скоріше, спроба перекладу «Ворона» була здійснена поетом і критиком С. Андрієвським. Він змінив усю ретельно продуману систему римування і втратив по дорозі горезвісне “Nevermore”, переклавши досить буквально: «Больше никогда!». Його сучасник Л. Пальмін обмежився одним словом: «Никогда». В. Брюсов і Д. Мережковський узяли за взірць варіант С. Андрієвського, К. Бальмонта, Л. Пальміна. Проте в обох варіантах був значний недолік: зникло фонетичне навантаження, тобто два «р» («Невермор!»), що дало Е. По змогу з’єднати людську мову й крякання ворона. У наступні роки вплив і чарівність віршів Едгара По начебто зникли. Читач почав сприймати їх формальну витонченість як суто літературну гру. Як результат, поява іронічного парафраза «Ворона» А. Вознесенським у поемі «Оза», де вже всім добре відоме “Nevermore” було перекладено як «А на фіга?».

Вигук ворона “Nevermore” українські перекладачі інтерпретували по-різному. Так, П. Грабовський відтворив цей вигук словом «ніколи», С. Гординський – «не жди», Г. Гордасевич – «вже повік», Г. Кочур – «не вернеть». На думку критиків, найвдалішим був переклад А. Онишка з його повторюваним «дарма». В. Марач також надав власний варіант повтору: «Ні, не жди», що стилістично не є прямим відповідником, проте емоційно добре відтворює атмосферу оригіналу.

Одним із шедеврів поетичного світу Е.А. По є вірш «Дзвони» (“The Bells”), що у своєму завершеному стані був опублікований у 1850 році, уже після смерті Едгара По. У самій назві вірша закладено глибокий зміст: дзвони супроводжують людину протягом усього життя, відзначаючи чотири головних моменти: народження, одруження, пожежа (катастрофа, випробування смертельною небезпекою) і смерть [9].

К. Ситніков у статті «Симфонія колоколов и колокольчиков», присвяченій проблемам перекладу вірша, у тому числі й проблемі передання звукопису, зазначає низку особливостей звуків англійської мови, наприклад, більш напружену артикуляцію приголосних, і стверджує, що вірш у перекладі буде програвати оригіналу в музикальності. На захист такої тези можна сказати, що англійська фраза будується з однаковим чергуванням наголосів, що не може не позначитися на ритміці й мелодиці мовлення [10].

Завдання перекладача полягає в розмежуванні змістового компонента і звукового підтексту під час передання їх гармонійної пропорції з опорою на будову рідної мови [5, с. 84]. Так, наприклад, англійське закінчення -ing добре підходить для

створення асонансу зі звуком [i] й алітерації із сонорантом [n] у словах *twinkle, sprinkle*, що створюють відчуття різкого, високого звуку бубонців.

У перекладі М. Донського той самий звук передано за допомогою звука [й] у закінченнях прикметників.

Ясний, чистий, сребристый этот звон.

Виходячи із цього прикладу, можна стверджувати, що завдання створення специфічної звукової картини в російському перекладі може бути здійснене, а протиставлення оригіналу неправомірне через наявність в обох мовах відмінних способів досягнення поставленої мети, що не мають аналогів.

В. Брюсов побудував звукопис свого перекладу на поєднанні голосного [и] і приголосних [ст]:

Внемлем звонам, звонам, звонам
В льдистом воздухе ночном,
Под звездистым небосклоном,
В свете тысяч искр, зажженном
Кристаллическим огнем [4].

Один із найцікавіших і за змістом, і за музичністю форми є український переклад вірша «Дзвони» В. Коптілова. Цей переклад дає досить повне уявлення про ритмічне багатство, звукопис вірша:

Слухай санок передзвін
Срібний, дзвін!
Скільки сміху, скільки світла нам віщує він!
Тільки лінь, лінь, лінь
У ясну морозну ніч! [1].

«Аннабель Лі» – один із останніх віршів Едгара По, був написаний у травні 1849 року. Дія у вірші Е. По зближується з реальним життям, у якому могло б існувати королівство поблизу моря:

It was many and many a year ago,
In a kingdom by the sea ...

К. Бальмонт навмисно перетворює королівство в якесь сакральне, казкове місце.

Это было давно, это было давно,
В королевстве приморской земли ...

Д. Садовников наближує себе до стану ліричного героя, узагалі перетворюючи королівство в рідну йому землю, що не відповідає оригіналу:

Многие, многие годы назад,
У моря родной мне земли ...

Дуже цікаво інтерпретує «Аннабель Лі» П. Грабовський, що М. Стріха назвав переспівом поеми:

It was many and many a year ago, In a kingdom by the sea
That a maiden there lived whom you may know
By the name of Annabel Lee.

Все те сталося давно, Дуже сталося давно, В королівстві морської землі:

Там жила, там цвіла Та, що завжди була,
Завжди звалася Аннабель-Лі [10].

Висновки. Отже, незважаючи на недоліки, усім перекладачам удалося створити настрій і атмосферу, такі необхідні для розуміння поезії Едгара Аллана По. Проте згадані вище перекладачі були поетами, і не всі змогли позбутися власного «Я» під час перекладу оригінальних віршів Едгара По. Однак багатство стилістичних засобів, актуальність тематики, оригінальність побудови поетичного спадку Едгара Аллана По залишають безмежний простір для подальшого аналізу перекладів віршів американського поета-романтика.

Література:

1. Боднарук І. Своєрідність романтизму Едгара По / І. Боднарук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zarlit.com/making>.
2. Ванслов В. Естетика романтизму / В. Ванслов. – М. : Искусство, 1966. – 250 с.
3. Виноградов В.С. Введение в переводоведение / В.С. Виноградов. – М. : РАО, 2001. – 224 с.
4. Википедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ru.wikipedia.org>.
5. Гачечиладзе Г. Художественный перевод и литературные взаимосвязи / Г. Гачечиладзе. – М. : Наука, 1980. – 180 с.
6. Дюришин Д. Теория сравнительного изучения литературы / Д. Дюришин. – М. : Наука, 1989. – 259 с.
7. Коптілов В. Першотвір і переклад / В. Коптілов. – К. : Дніпро, 1972. – 215 с.
8. Левик В.В. О точности и верности / В.В. Левик. – М. : Наука, 1987. – 384 с.
9. Мукаржовский Я. Исследования по эстетике и теории искусства / Я. Мукаржовский. – М. : Искусство, 1994. – 410 с.
10. Энциклопедия Кругосвет [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.krugosvet.ru.

Ремнёва А. М. Поэзия Э. А. По в украинских и русских переводах

Аннотация. В статье рассмотрена проблема стилистических особенностей перевода поэзии Э. А. По на русский и украинский языки. Одним из самых эффективных средств решения данной проблемы является предоставление соответствующих знаний в области переводоведения и использование их на практике.

Ключевые слова: поэтический перевод, перевод с английского на русский и украинский, романтизм, переводческие умения и навыки.

Remnyova A. E. A. Poe's poetry in the Ukrainian and Russian translations

Summary. The article considers the problem of stylistic features of translating the English poetic texts in the Russian and Ukrainian languages. One of the most effective means of pointing out this problem is to provide some relevant knowledge within the field of translation studies and practical use.

Key words: poetic translating, translation from English into Russian and Ukrainian, romanticism, translation skills.